

BLONIE בלונייה

ישוב סמוך עיר הנזכר לראשונה כבר במאה הי"א, קיבל זכויות עירוניות מידי דוכס מאזוביה יאנוש הראשון הזקן (1380). האזכור הראשון בדבר התושבים היהודים במקום מגיע מהמחצית השנייה של המאה הט"ו. (1478) – באותה השנה קמה קהילה יהודית נפרדת בבלונייה. במחצית המאה הט"ז, לאחר הסיפוח של דוכסות מאזוביה לכתר הפולני, חלו בבלונייה הוראות הצו *de non tolerandis Judaeis* שבוטלו באופן סופי ורשמי רק בתקופת הרפורמות של דוכס דוכסות פולין גדול ב-1862. במחצית השנייה של המאה הי"ח איסור ההתיישבות היהודית בבלוני נאכף באופן רופף יותר ויותר. בשנת 1771 נרשמה נוכחות של 13 יהודים, ובשנת 1808 – 20 נפש (2,5 אחוז מאוכלוסיית העיר הכללית). הסוחרים והחנוונים היהודים באו לבלונייה מהישובים הסמוכים רק בתקופת השוק הגדול, שהתקיים כל שנתיים.

החל משנות הששים של המאה הי"ט היהודים לא רק הורשו לגור בבלונייה, אלא גם לרכוש בה נכסי נדל"ן. הדבר גרם לגדילה מהירה של הצבור היהודי. במחצית השנייה של המאה הי"ט וכן בעשרות השנים הראשונות של המאה הכ' בלונייה הפכה למרכז יהודי גדול. לעומת 88 יהודים בשנת 1857 (8 אחוז מכלל התושבים), בשנת 1897 כבר 1027 תושבים יהודים (35 אחוז). קהילה יהודית דתית עצמאית (שבידיה גם בית עלמין משלה) קמה קרוב לוודאי בשנת 1885. היהודים התפרנסו בעיקר ממסחר, ובכך גם מסחר בחיטה ובזרעי זריעה. בעלי המלאכה היהודים עסקו בעיקר בחייטות ובסנדלרות. בית הכנסת בבלונייה עמד אז בפינת הרחובות נובקובסקי ופילסודסקי. בשנת 1912 נבנה בית כנסת חדש בנוי אבן (פורק ב-1952) במקום הישן עשוי העץ.

הילדים היהודים בבלונייה למדו בתחילה בחדר המסורתי. החל משנת 1870 לערך פעל בעיר תלמוד תורה חרדי. במהלך מלחמת העולם הראשונה נוסד בית ספר יהודי (החל מ-1921 בניהולה של תנועת המזרחי) שהתמזג לאחר מכן עם בית ספר כללי. גם בית ספר חרדי לבנות, בית יעקב, הקשור באגודת ישראל, פעל בעיר. בשנת 1903 קם בעיר הארגון הציוני "התקווה" (שניהל ספרייה משלו החל משנת 1917). בעיר פעלו גם חוגי נוער לספרות ולתיאטרון.

בפולין שזכתה מחדש בעצמאות אחוז היהודים בבלונייה המשיך לעמוד על רף של כרבע מכלל התושבים, וב-1939 גדל עד לכדי 30 אחוזים (2600 בני אדם). מבנה הקהילה ועיסוקיה לא השתנו גם בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. הציונים והחרדים הם אלו שהתחרו על קולו של הבוחר. בבלונייה פעלו הארגון הציוני, פועלי ציון, מזרחי, ברית הזהר וכן אגודת ישראל החרדית. היהודים היו מיוצגים גם בשלטונות המקומיים בבלונייה, במועצת העיר האחרונה שלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה קיבלו שני מנדטים (שנת 1939).

לאחר פלישת הגרמנים לעיר בספטמבר 1939 מיד החלו הרציחות, הרדיפות הקשות והשוד. הכובש שלח גם את היהודים לעבודות הכפייה. בסתיו אותה שנה הוקם היודנראט (מועצת היהודים). לבלונייה נמלטו כ-900 יהודים מלודז', קובל, אילוב, לובלין, קונסטנטינוב ואלכסנדר קוואבסקי. המועצה היהודית לעזרה הדדית היא שטיפלה בהם. בנובמבר 1940 הגרמנים הקימו בעיר גטו, שבו אסרו 2100 אסירים יהודים. הגטו חוסל בפברואר שנה הבאה אחריה. כל היהודים הוצאו אז לווארשה, ושם גורלם היה כגורל אסירי גטו ווארשה, שנספו ברובם הגדול במחנה ההשמדה הגרמני הנאצי טרבלינקה.

בית העלמין היהודי בבלונייה הוקם קרוב לוודאי בשנות השמונים של המאה הי"ט. בקיץ 1940 נטמנו בבית העלמין כמה עשרות חיילים פולנים בני דת משה שנפלו בעת מבצע ספטמבר (ההגנה על פולין נגד הכובש הגרמני בפרוץ מלחמת העולם השנייה, שרידיהם הוצאו מקברי שדה). במהלך מלחמת העולם השנייה הכובש הגרמני החל בהריסת בית העלמין, חלק מהמצבות נגדעו ושימשו לאחר מכן כחומר בנייה בעבודת בנייה בעיר.

למרות החורבן המתמשך של בית העלמין בשנים שלאחר המלחמה, עוד בשנות הששים של המאה הכ' כמה עשרות מצבות עומדות עוד נמצאו בשטחו. בשנת 1989 שטח בית העלמין על המצבות הנותרות בו נרשם ברשימת האתרים לשימור. בשנת 2011 בשטח בית העלמין נמצאו 35 מצבות (רק כמה מהמצבות היו במצב שלם וככאלה שעמדו במקום הנכון מבחינת מקום הקבורה של הנפטר) או קטעי מצבות. המצבות המסורתיות עם חלק עליון מעוגל, או דמוי מלבן, כלוחות עומדים, העשויות בעיקר אבן חול, הן אלה ששרדו. הרוב הניכר מאוד של המצבות שנמצאו היו קטעי מצבות או שברי מצבות, קברים מונחים או אלמנטים אחרים של קברים. למרות ההרס עוד ניתן היה להבחין בסדר הקבורה בשורות. המצבות שנשתמרו עמדו עם חלקן הקדמי מערבה. בסמוך לגבול הדרומי של בית העלמין שרדו

קבריהם של הרבנים המקומיים ר' יהודה בן יוסף (נפ' 1902) וכן קרוב לוודאי של ר' יעקב (נפ' 1925). כל הכיתובים שעל המצבות הם בשפה העברית. בראש המצבות נמצאו הקישוטים והסמלים האופייניים לאמנות היהודית הקשורה לקבורה היהודית.

קרוב לוודאי באמצע אפריל 2013 בבית העלמין התרחש אקט של ונדליזם – תוך שימוש בכלי כבד כל המצבות העומדות רוסקו לרסיסים. לאחר הארוע – תוך הבנות עם המפקח על שימור אתרים – כל שברי המצבות נאספו משטח בית העלמין. שלוש שנים מאוחר יותר הוקמה גדר חדשה לבית העלמין במימון משותף של היוזמה האירופית למען ביתי העלמין היהודיים ושל הקהילה היהודית הדתית בווארשה.

בית העלמין היהודי בבלוניה נמצא בשלהיה הצפונית של העיר, ברחוב פולנה דהיום. בית העלמין נמצא על חלקה שצורתה דומה לטרפז, בשטח של 0,3 הקטר. גבולות אתר הקבורה עצמו נותרו ברורים לעין: מצד דרום ומערב באמצעות תעלה קטנה ועמודי השער שנחרב. מצד המזרח הגבול מסומן על ידי השביל. מצפון – ירידה רכה בגובה הקרקע. בבית העלמין נמצאות רק 4 מצבות אנכיות, חצי מעוגלת בראש המצבה, עשויות מאבן חול, עם כיתוב. בבית העלמין נמצאים גם חלקים של מצבות הרוסות ושרידי קברים העשויים מבטון. נשארה רק מצבה אופקית אחת בצורת חצי גליל. בית העלמין הוקף בגדר רשת ממתכת.